

De 'Brabantse Olijfborg'

Van contrareformatorische kloosterkerk
tot Protestants kerkgebouw

www.protestantsekerkantwerpennoord.be

De Brabantse Olijfborg

Na 1648 (vrede van Munster) kwamen de weinige protestanten die er in Antwerpen nog waren (onder wie de schilder Jacques Jordaens) in het geheim samen. Hun clandestiene geloofsgemeenschap gaven zij de naam: de *Brabantse Olijfborg*. Ze werden gedoogd zolang ze hun mond maar hielden. Het officiële zegel van deze gemeenschap is bewaard via een afdruk in het notulenboek van de kerkeraad (nu in het Felixarchief). Een afdruk ziet u bovenaan dit document.

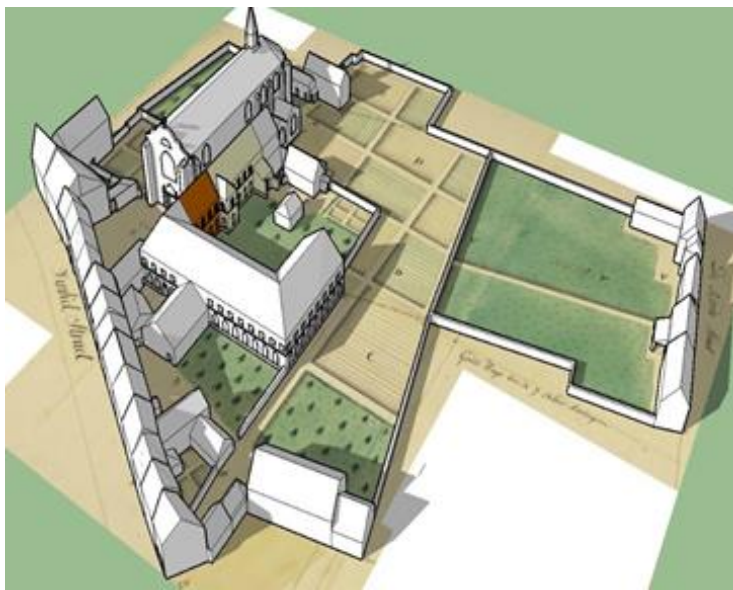
De kloosterkerk van de Annuntiaten (1615-1789)

Om ook de laatste resten van het protestantisme uit te roeien, streken talloze kloosterorden begin 17de eeuw in Antwerpen neer. Zo werd in 1609 aan de rand van de 'nieuwstad' nabij de Rode Poort een klooster gesticht door 8 zusters *Annuntiaten* uit Leuven. Josina De Smidt werd de eerste moeder-overste. Op 26 augustus 1615 legde het aartshertogelijk paar Isabella en Albrecht de eerste steen van het kerkgebouw (een dag eerder hadden ze hetzelfde gedaan voor de kerk van het Augustijnerklooster, nu AMUZ). De kerk kende een 'nonnenkoor', een verdiep dat zich uitstrekte over de gehele lengte van de kerk. *Geestelijke vader* en hoofdsponsor van dit klooster was Balthasar Moretus (Moerentorf), wiens nicht Joanna Moerentorf één van de zusters was die uit Leuven naar Antwerpen was gekomen. Diverse altaren met schilderijen (o.a. Rubens, Willeboirts Bosschaert) maakten de kerk tot een bedehuis, de Heilige Maagd waardig.

Van kloosterkerk tot bakkerij (1789-1815)

Toen keizer Jozef II in 1781 de kloosterorden zonder sociaal nut verbood, werd het klooster ontbonden en de inboedel verkocht. Tijdens de Franse bezetting was heel de buurt (incl. het Begijnhof en de gebouwen langs de Prinsstraat) militair domein. De bijgebouwen werden paardenstal en in de kerkzaal zelf werd de 'bakkerij voor den troupe' ingericht: Er stonden acht grote ovens langs de linkermuur. Tijdens de onvermijdelijke brand stortte de toren in.

Een Hervormde Kerk (1821-1830)

Tijdens de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd de kerk aan de protestanten toegewezen. Lt.kol. W.B.E. Paravicini di Capelli superviseerde de verbouwing van de zwaar geteisterde kerk. Hij maakte er een preekkerk van met twee tribunes, één boven de ingang en één in het koor, waar ook het orgel stond. 1 juli 1821 werd het kerkgebouw door de toenmalige predikant ds. C.P. Winckel ingewijd. In 1822 werd nog een klokkestoel toegevoegd om de luidklok (1616) van de kerk van het Zuidkasteel (Alva's dwangburcht) te kunnen ophangen. Er waren drie predikanten actief en de kerk was al snel te klein. Na de Belgische omwenteling was het niet verstandig om zich voor protestant uit te geven, laat staan voor Nederlandse protestant. Enkel dankzij lobbywerk van enkele Antwerpse handelsfamilies met Duitse roots (o.a. Kreglinger), werd het gebouw behouden voor de protestantse eredienst.

Een Belgische Protestantse kerk (vanaf 1832)

Vanaf 1833 vonden er opnieuw kerkdiensten plaats, eerst in het Duits (Pfr. Sebastian Spörlein) en het Frans. Pas in 1841 werd de eerste Nederlandse predikant beroepen. De gemeenschap kende een gestage groei en werd een geaccepteerd verschijnsel in de metropool die Antwerpen in die periode werd, mede dankzij de investeringen van talrijke uit Duitsland afkomstige handelsfirma's in de haven. Veel van deze Duitsers waren Luthers. Vandaar. Aan het eind van de 19de eeuw was deze taalgroep het talrijkst binnen de Antwerpse protestantse kerkgemeenschap (verhouding D:NL = 3:1 en qua financiën 10:1).

1904-1909: Total make-over: een [neo-]gotisch Gesamtkunstwerk.

Het was de Duitstalige gemeenschap die aandrang op een grondige restauratie en herinrichting van het kerkgebouw. O.l.v. architect Frans Van Dijk werden vanaf 1904 zowel exterieur als interieur grondig aangepakt. De buitenlijnen van het gebouw bleven intact, maar de gevel werd voorzien van een gotisch front, waarachter een statige *ontvangsthal* werd gecreëerd. Op het oksaal werd een orgel geplaatst door de firma *Walcker* uit Ludwigshafen (1905). De tribune boven het koor werd afgebroken. Er werden 7 glas-in-loodramen geplaatst: Jezus, de vier evangelisten en de twee sacramenten (ontwerp en uitvoering: firma *Hochreiter & Geyer* uit Zurenborg). Het glas-in-loodraam boven de inkom herinnert met de woorden *Renovation en 1907* aan deze restauratie. Opvallend is de aanwezigheid in dit raam van de wapens van Nederland, Duitsland en België. Met een volledige *interieurbeschildering* werden in 1909 de puntjes op de neogotische 'i' gezet. Achter het doopvont (geschonken door baron *Von Ohlendorf*) is een deel van deze muurbeschildering terug blootgelegd.

Vandaag

In 1918 kwam er een einde aan de Duitse kolonie van Antwerpen en kreeg de Nederlandstalige bestuursraad de verantwoordelijkheid voor het beheer van de kerk. Zij zet zich sindsdien met steun van de Stad in om het kerkgebouw te beschermen tegen de tand des tijds. Het kerkgebouw is bij decreet van 3 maart 1976 als historisch monument

geklasseerd. Een restauratiedossier (exterieur en interieur) is sinds 2014 gefaseerd in uitvoering. Het gebouw wordt gebruikt door de protestantse kerkgemeente Antwerpen-Noord, behorend bij de Verenigde Protestantse Kerk in België (VPKB). Naast de eigen vieringen vinden ook anderstalige geloofsgemeenschappen hier onderdak (o.a. Arabisch, Urdu). Samen met diverse sociale en culturele partners wordt geprobeerd om het potentieel van dit gebouw – en bij uitbreiding de hele site – te ontsluiten voor de Antwerpse bevolking.

Dick Wursten, 30/08/2024 – info@brabantseolijfberg.be

